

129. Дапоўніце сказы дзеясловамі, якія падыходзяць па сэнсе. Запішыце.

1. Таццянка любіць ... вершы на памяць. Паўлік стараецца добра ... ў школе. (*Вучыцца, вучыць.*) 2. Сын захацеў ... радасцю з бацькамі. Дзеці вырашылі ... цукеркі пароўну. (*Падзяліць, падзяліцца.*) 3. Сяргейка хоча ... на веласіпедзе. Тата паабяцаў ... дачушку на машыне. (*Пракаціць, пракаціцца.*)

Змяненне дзеясловаў цяперашняга і будучага часу па асобах і ліках (спражэнне)

130. Прачытайце сказы.

Я малюю кветкі.
Ты малюеш рэчку.
Ён малюе луг.
Мы малюем нашу краіну.
Вы малюеце разам з намі.
Яны прыгожа малююць.

Выпішыце са сказаў дзейнік і выказнік. Якой часцінай мовы з'яўляецца выказнік у сказах? Абазначце канчаткі дзеяслова.

Дзеясловы цяперашняга і будучага часу змяняюцца па асобах і ліках (спрагаюцца). Асобу і лік дзеяслова можна вызначыць па яго канчатку і па займенніку, з якім спалучаецца дзеяслоў: *я лічу*, *ты лічыш*, *ён лічыць*, *вы лічыце*, *яны лічаць*.

131. Разгледзьце табліцы спражэння дзеясловаў.

Цяперашні час

Асоба	Адзіночны лік	Множны лік
1-я	я (што раблю?) чыта <u>ю</u> , бач <u>у</u>	мы (што робім?) чыта <u>ем</u> , бач <u>ым</u>
2-я	ты (што робіш?) чыта <u>еш</u> , бач <u>ыш</u>	вы (што робіце?) чыта <u>еце</u> , бач <u>ыце</u>
3-я	ён (яна, яно) (што робіць?) чыта <u>е</u> , бач <u>ыць</u>	яны (што робяць?) чыта <u>юць</u> , бач <u>аць</u>

Будучы час

Асоба	Адзіночны лік	Множны лік
1-я	я (што зраблю?) выйд <u>у</u> , замаўч <u>у</u>	мы (што зробім?) выйдз <u>ем</u> , замаўч <u>ым</u>
2-я	ты (што зробіш?) выйдз <u>еш</u> , замаўч <u>ыш</u>	вы (што зробіце?) выйдз <u>еце</u> , замаўч <u>ыце</u>
3-я	ён (яна, яно) (што зробіць?) выйдз <u>е</u> , замаўч <u>ыць</u>	яны (што зробяць?) выйд <u>уць</u> , замаўч <u>аць</u>

На якія пытанні адказваюць дзеясловы 1-й асобы адзіночнага і множнага ліку? 2-й асобы адзіночнага і множнага ліку? 3-й асобы адзіночнага і множнага ліку?

132. Праспрагайце дзеясловы *спяваць, закрычаць*. Карыстайцеся табліцамі з папярэдняга практыкавання.

Узор. Я (што раблю?) *спяваю*, (што зраблю?) *закрычу*.

Ты (што робіш?) ..., (што зробіш?)
 Ён (што робіць?) ..., (што зробіць?)
 Мы (што робім?) ..., (што зробім?)
 Вы (што робіце?) ..., (што зробіце?)
 Яны (што робяць?) ..., (што зробяць?)

133. Знайдзіце ў сказах дзеясловы. З якімі асабовымі займеннікамі яны звязаны? Вызначце час, асобу і лік дзеясловаў.

1. **Я** іду ў пуховых тапках, на каціных мяккіх лапках. (*К. Камейша.*) 2. **Мы** ў двары, пад небам родным, скачам з дожджыкам лагодным. (*Г. Скаржынская.*) 3. Сіні мячык, сіні мячык, **ты** па сцежцы лоўка скачаш. (*В. Коўтун.*) 4. **Яна** пятляе між палёў і кожнага вядзе дамоў. (*Л. Чайко.*) 5. Наш Дзяніска сёння хворы, не ў настроі, не ў гуморы, апетыту **ён** (*не*) мае, (*не*)смяецца, (*не*)спявае. (*П. Сушко.*) 6. **Яны** імкнуць да рэчкі за клейкаю гразёй, трывалае гняздэчка будуць пад страхой. (*М. Хведаровіч.*) 7. **Вы** будзеце з намі вадзіць карагод. (*Н. Галінойская.*)

Спішыце, раскрываючы дужкі, сказы са слоўнікавымі словамі.

апеты́т

134. Спішыце адну загадку на выбар, раскрываючы дужкі. Запішыце слова-адгадку.

1. Хочаш ты альбо (*не*)хочаш,
 (*да*)цябе ён прыйдзе ноччу.
 Расхіне свой парасон
 і спаўе (*у*)пяшчоту

Л. Багдановіч.

2. Я хаджу, нібыта (у)тапках,
кіпцюркі (у)мяне (на)лапках.
Я (без)мыла, (без)вады
мыю сам сябе заўжды.

Н. Галінойская.

спаўё ў пяшчóту — *тут*: ахúтае пяшчотай;
рус. окутает нежностью

Знайдзіце ў загадках дзеясловы. Вусна вызначце іх час, асобу і лік.

135. Прачытайце прыказкі. Чаму так гавораць?

1. Усякая птушка сваё гняздо бароніць. 2. Дзе сасна ні стаіць, а ўсё свайму бору шуміць. 3. Кожная птушка гняздо сваё ведае. 4. Пераначуем — болей пачуем. 5. На дзень станеш — на два адстанеш. 6. Трэба нахіліцца, каб з ручая напіцца.

Вызначце час, асобу і лік дзеясловаў. Карыстайцеся падказкай.

П а д к а з к а: *птушка (яна) бароніць* — цяп. ч., 3-я ас., адз. л.; *пераначуем (мы)* — буд. ч., 1-я ас., мн. л.

У якой прыказцы нельга вызначыць час і лік дзеясловаў? Чаму?

Ці можна вызначыць асобу дзеясловаў у неазначальнай форме?

У дзеясловаў у неазначальнай форме нельга вызначыць асобу.

136. Прачытайце верш. Чым усхваляваны хлопчык? Калі вучні стаяць на ганаровай варце каля Вечнага агню?

На варце ганаровай
Васілёк, на дзіва ціхі, строгі,
на пачэснай варце ўпершыню.
На прасторнай плошчы Перамогі
ён стаіць ля Вечнага агню.

Плешча мора сцягаў пурпуровых,
ландышаў лясных звініць паток,
і стаіць на варце ганаровай
сын салдата — хлопчык Васілёк.

Э. Агняцвет.

Выпішыце з верша дзеясловы. Вызначце іх час, асобу і лік.

❖ Раскажыце, хто з вучняў нясе ганаровую варту на плошчы Перамогі. Калі з'явіўся Пост № 1? Пры неабходнасці запытайцеся пра гэта ў старэйшых.

Якія вядомыя помнікі салдатам і ахвярам Вялікай Айчыннай вайны ёсць у Беларусі? Якія з іх знаходзяцца ў вашай мясцовасці?

Рм 137. Прачытайце тэкст. Куды прыйшлі мама з Верачкай? Пра што даведалася дачушка ад мамы на плошчы Перамогі?

Вечны агонь

Пасярод плошчы стаіць высокі помнік. Перад ім гарыць Вечны агонь. Да помніка падыходзяць дарослыя і дзеці. Яны стаяць, маўчаць. Многія сюды прыносяць кветкі.

Верачка прыйшла да помніка разам з мамай. Дзяўчынка была ў святочнай сукенцы. У руках яна трымала ружу.

Маці сказала дачушцы, што Вечны агонь ніколі не згасне. Ён напамінае пра тых, хто загінуў за мір на зямлі. Вечны агонь гарыць не толькі ля помніка, але і ў людскіх сэрцах.

Маці стаяла моўчкі. Маўчала і Верачка. Потым яна нахілілася і паклала каля помніка кветку. *(Паводле Е. Пяршай.)*

Знайдзіце ў тэксце дзеясловы цяперашняга і будучага часу, вызначце іх асобу і лік. У дзеясловах прошлага часу назавіце суфіксы.

Знайдзіце ў тэксце сказы з аднароднымі членамі. Рас тлумачце пастаноўку знакаў прыпынку ў іх.

Вызначце тып тэксту. Падзяліце яго на часткі і складзіце план. Пісьмова перакажыце тэкст па плане.

138. Спішыце. Устаўце ў словы патрэбныя літары.

Сё(н/нн)я я пакажу ўнуку Арцёмку сузор'е Лебедзь. Яно спрыяе а(д/т)лётным птушкам у іх нялёгкай дарозе на поўдзень.

Мы стаім на ўзгорку. Над намі
расцілае(ц/цц)а зорны ручнік
Млечнага Шляху. Уздоўж яго
цягне(ц/цц)а сузор(ь/')е Ле-
бедзь. Яно нагадвае сілуэт птуш-
кі. (Паводле М. Бусько.)

спры́яе — дапамагае

Млэ́чны Шлях — мноства зорак, падобнае на свет-
лую паласу, расцягнутую па небе
сілуэ́т — абрыс, контур

Падкрэсліце ў тэксце дзеясловы. Вызначце іх час, лік
і асобу.

Першае і другое спражэнне дзеясловаў. Канчаткі дзеясловаў 1-й асобы адзіночнага ліку

139. Праспрагайце дзеясловы *танцаваць, зляпіць*. Запі-
шыце, выдзеліце канчаткі дзеясловаў.

Я (што раблю?) ..., (што зраблю?)

Ты (што робіш?) ..., (што зробіш?)

Ён (што робіць?) ..., (што зробіць?)

Мы (што робім?) ..., (што зробім?)

Вы (што робіце?) ..., (што зробіце?)

Яны (што робяць?) ..., (што зробяць?)

У форме якой асобы і ліку дзеясловы маюць аднолькавыя
канчаткі? У якіх формах яны маюць розныя канчаткі?